

A szerzői tulajdonjog és az alányomtatók. A szerzői tulajdonjog új fogalom. A XVII. században még nyoma sincs, s a külföldön a még élő szerző engedélye és tudomása nélkül megjelent újabb kiadások a XVIII. században sem tartoznak a ritkaságok közé. M. VÁSÁRHELYI GOMBÁSI ISTVÁN lefordítja 1784-ben OSTERWALD-nak *A papi szent hivatal* című művét (Kolozsvárott). Ennek előszavában olvassuk a következő, a kornak a szerzői tulajdonjogról vallott felfogására igen jellemző sorokat:

„T. *Osterváld* Uram, Helvétziában, *Néokomi* volt Papp, ezen Száznak a' kezdetétől fogva, a' papságra készülő Ifjúságot, a' kik *Angliából, Belgiomból, Német-Országról és Helvétziából* felefen gyűlnek vala halgatására, [noha nem hogy *Akadémia*, de csak *Akadémikus Gimnázium* [intsen Néokomiumban] a' maga házánál tanította, Prédikálásban miben gyakorlotta. Ezek, a' mint szokás, Tanítárait le-irták. [*rápiálták*] és idővel a magok *Jegyzetéseiket* öfzve-vetvén, úgy fzerkeztették öfzve, a többi között, ezt a' Könyvet-is. Midőn pedig hire nélkül *Amsterdamban* ki-adták volna, mihezt értésére egett, a' *Novellákban* mindenfelé *próteált*, és tagadta maga munkájának lenni. Ugyan tsak méltónak ítélte Brándmüller János, básseli *Tipografus*, hogy ifmét hire nélkül, újra ki-nyomtatná 1739-ben, mellyet mikor meg tudott volna, egyebet már nem tehetvén, egy három Lelyélből álló *Errátát* nyomtattatott azon Könyv [*editzió*] végire, mellyben a' nevezetefebb hibákat igyekezte meg-jobbitani.“ — (OSTERWALD—M. VÁSÁRHELYI GOMBÁSI ISTVÁN: *A papi szent hivatal*. Kolos'váratt, 1784.)

Magyarországon is az volt a helyzet, hogy a könyvnyomdász minden anyagi ellenszolgáltatás, szerzői tiszteletdíj nélkül kiadhatta a kezébe került kéziratokat, vagy már megjelent könyveket.

KÉRI SÁMUEL 1654-ben kiadta Seneca-szemelvényeit. „Mivel pedig felettébb el-ritkult, hogy már irul sem láthatni, ... M. G. Battyani (!) Lajos ... mind a' fordításnak, mind az újjabb nyomtatásnak gondgyát reám parancsolta“, — írja az 1740-i, bécsi új kiadásban SZILÁGYI SÁMUEL. — „Mit cselekedtem mind e' kettőre nézve? ha a' régít a' mostanival öszve veted, könnyen meg-ítélheted.“ (*Elöl járo Beszéd.*) — DOBRAI TSULAK SÁMUEL 1673-ban írta a *Lelki Olaj* című művét, amely „az időnek és állapotnak változások miatt, szekrény fenekén valaholott elfelejtetve hevert“, míg végre egyszer BETÜLEN FERENC kezébe került, kinek özvegye RHÉDEI KRISTINA 1730-ban Kolozsvárott kiadatja. Általában tömegesen adták ki a régi magyar könyveket újra. Így például GYARMATI BALASSA BÁLINT és RIMAI JÁNOS *Istenes énekei* megjelentek: Buda 1728, Lőcse 1730,

Pozsony 1730, Kolozsvár 1731, Buda 1741, Debrecen 1744, Pozsony (Landerer) 1776, Vác 1777, Pozsony (Landerer) 1790, 1806 és még kétszer év nélkül. — BENICZKY PÉTER *Magyar rythmusok*: Lőcsén (Brewer) 1728, Sopron (SIESS JÓZSEF) 1753, Debrecen 1756, Kassa, 1769, Pozsony (SPAISER) 1771 és 1803 (BELNAY GYÖRGY). — GYÖNGYÖSI ISTVÁN különböző művei megjelennek LANDERER FERENC LEOPOLDNÁL, LANDERER maradékinál, LANDERER KATALINNÁL, SIESZ JÓZSEFNÉL, BREWERNÉL, TURÓCZI MIHÁLY komáromi compactornál, NOTTENSTEIN JÁNOS GYÖRGYNÉL, FÜSKUTI LANDERER MIHÁLYNÁL. — LÉPES BÁLINT: *A halandó tellyes emberi nemzetnek fényes tüköre* (első kiadása Prága, 1617), Egerben 1771. — PÁRIZ PÁPAI IMRE: *Keskeny út* (első kiadása 1647) Debrecenben 1719, 1724 1743, 1751, 1772, 1785. — PÁZMÁNY PÉTER művei a nagyszombati, egri, kassai katolikus egyházi nyomdákban, továbbá FÜSKUTI LANDERER FERENCNÉL. — HELTAI GÁSPÁR *Magyar Krónikája* Győrben STREIBIG JÓZSEFNÉL, 1789. — *Pontziánus históriája* WÉBER SIMON PÉTERNÉL, Pozsony és Komárom, év nélkül. — *A Salamon és Markalf* 1744, a budai tipográfiánál, — 1749, VERONIKA NOTTENSTEIN özvegnél, Budán, — 1760, hely nélkül, — 1786, KATALIN LANDERERNÉL, — 1795, Vácon nyomda nélkül. — SZENT-MÁRTONY BODÓ JÁNOS *Nyúl éneke* 1714, 1735, 1762, hely nélkül, — 1723, Lőcsén, ENDTER MÁRTONNÁL, — 1736, Pozsonyban, SPAISER FERENCNÉL. — ÁCS MIHÁLY *Arany lánc* (első kiadása 1696), 1726, Lőcsén, — 1734, Jéna, — 1752, hely nélkül, 1760, Augusta, — 1781, Pozsony, stb.

De újabb könyveket is bátran kiadtak, nemcsak a nyomdászok, hanem magánkiadók is a szerzői jogbitorlás veszedelme nélkül. Így például DOBOS ISTVÁN ó-budai prédikátor 1797—1802-ben kiadja néhai HUNYADI FERENC szuperintendens, debreceni prédikátor ötvenkét közönséges prédikációját „a maga költségén — köz-haszonra“ (Vác, MÁRAMAROSI GOTTLIEB ANTALNÁL).

1791-ben megjelent Halleban egy *Reisen durch Ungarn und Deutschland* című mű, amelynek szerzője nyilatkozik a magyar könyvkiadási viszonyokról szerzett tapasztalatairól is. A névtelen szerző hazafelé utazása közben kiszállt Győrben, ahol megtekintette a luteránus templomot és megismerkedett egy luteránus pappal, akit NAGYNak hívtak, aki igen művelt, szíves embernek látszik. Több német munkát fordított le magyarra, amivel nagy érdemeket szerzett. Többek között lefordította egy MEIER nevezetű szerzőnek a könyvét a nők műveléséről és ezzel szép ajándékot adott Magyarországon a női nemnek. TRATTNER úrnak bizományosa van itt *sok utánnomásai számára*. Bármit mondjanak is az utánnomásokról, mégis nagy haszon

származik belőlük. „Ki tudja, vajjon a fölvilágosodás Magyarországon és Ausztriában Trattner úr nélkül fejlődött volna-e ennyire?” — veti föl a kérdést. A német utazó azt mondja, hogy nevetnie kell, amikor hallja, hogy az emberek oly szörnyen szidják az *utánnnyomókat*, holott alapjában véve többnyire ők az okai annak, hogy ilyen utánnnyomások készülnek: a könyvek szörnyű magas árai teszik szükségessé az utánnnyomást. TRATTNER és SCHMIEDER lenyomatják mindazokat a gyalázkodásokat és gúnyolódásokat, amelyeket ellenük emeltek (50—51. lap).

Ezek ellen a ma „rablókiadások“-nak nevezett új kiadások ellen 1806-ban fölemeli szavát egy magyar szerző is, a következő formában:

Jelentés.

Az általam már három ízben ki adattatott, és mind eddig széjjel küldözött kisebb és nagyobb Keresztyén Katekhismusok [!] felől alázatosan jelentem mind azoknak kik azon könyvek felől nállam tudakozódtak, hogy a' Distractióval együtt járó sokféle veszélyektől meg szabadúlni kívánván, azokat ki nyomtatás és distractió végett Vátzi Typographus Máramarosi Gottlieb Antal Urnak végképen által adtam, a' kinél rövid időn elégséges Exemplárok fognak találtatni az eddigi folyó áron, úgymint a' nagyobbak 24, a' kisebbek 4 kr-okon. A' kiknek tehát e' részben szükségek lészen, betses leveleikkel egyenesen oda folyamodjanak; egyszersmind minden ollyas *Alá-nyomatók is* [eredeti szövegben kurzív], kik a' mások meg tsalásával nemtelenül kívánnak és szoktak nyerekedni, ezen Híradásomat törvényes oltalmúl vegyék tudtokra. Költ Lepsényben Junius 14-dik napján, 1806.

LÁTZAI JÓZSEF,

Ref. Préd. által. (M. Kurir, 1806. II. 13—14.)

Az „*alányomatók*“ ellen később, a szerzői jogvédelemről szóló törvény meghozatala előtt úgy védekeztek az írók és nyomdászok, hogy kiadványaikra rányomtatták: „*utánnnyomás tilos*“.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

A kolozsvári Heltai-nyomda ismeretlen termékei. SZABÓ KÁROLY RMK I. kötetének 93. száma alatt a következő leírást olvassuk: „*Bécs. 1573. Kalendarium. Krakkói után. Említi Waltherr László, Tud. Gyűjt. 1829. IX. köt. 116., 119. l., ki szerint megvolt csonkán a m. nemz. Muzeum ktárában. Has. Toldy: Új Magyar Muzeum 1853. II. 189. l.*“

SZABÓ KÁROLY a nyomtatványt nem látta; leírása a jelzett ismeretésekre megy vissza. TOLDY FERENC a fent nevezett helyen a követ-